

RECENZIE

Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii. Zost. Martin Gaži, České Budějovice: Národní památkový ústav, ú. o. p. České Budějovice, 2008, 735 s. (DANIEL HUPKO)

Nestáva sa často, aby svetlo sveta uzrelo dielo, na vzniku ktorého sa spoločne podieľali historici, historici umenia a pamiatkari s cieľom zhrnúť doterajšie poznatky o významnom aristokratickom rode dlhé stáročia formujúcom istý región. Ich spoločným úsilím vznikla rozsiahla a veľmi kvalitná publikácia, ktorá, ako napísal jej zostavovateľ, nie je len zborníkom z konferencie. Jej podoba sa začala formovať už v lete 2006 a predchádzala jej rovnomenná konferencia na schwarzenberskom zámku Třeboň o rok neskôr. Práve referáty, príspevky a diskusie na tejto septembrovej konferencii určili definitívnu podobu budúcej knihy, ktorá by inak „*bola iná a určite chudobnejšia*“ (s. 735). Vďaka tomu všetkému sa na sklonku roka 2008 zrodilo rozsiahle dielo obsahujúce texty štyridsiatiach troch „schwarzenbergológov,“ ktorí sa venujú pamiatkovým hodnotám schwarzenberských sídiel, umeleckému mecenášstvu, životnému štýlu a mentalite kniežat zo Schwarzenbergu. Je len potešiteľné, že jedným z účastníkov konferencie bol i slovenský historik Roman Holec.

Nosná časť naozaj obširnej knižnej práce je kompozične rozdelená do štyroch hlavných blokov. Prvý z nich, *Schwarzenberské panství – schwarzenberská krajina*, obsahuje deväť príspevkov venujúcich sa hospodárskym, krajinárskym a patronátnym záležitostiam schwarzenberského pôsobenia v južných Čechách.

Václav Rameš vo svojom príspevku *Proměny schwarzenberského panství v Čechách* podáva základný genealogicko-historický prehľad dejín rodu a udalostí, ktoré mali na ich vývoj zásadný vplyv. Fundovane približuje staršiu i mladšiu rodovú líniu od prvej zmienky o rode v 12. storočí až po Karla Schwarzenberga, ešte nedávno českého ministra zahraničia.

Autorom state *Mezi tradicemi a modernizací. Schwarzenberské úřednictvo 18. a 19. století* je Raimund Paleczek, ktorý v nej charakterizuje panských úradníkov ako dôležitý predpoklad plynulého chodu rozsiahlej kniežacej dŕžavy. Prípomína, že boli prevodovým článkom medzi panstvom a ľuďom. Predpokladom kariéry *schwarzenberáka* (s. 46) bolo totiž plynulé ovládanie češtiny i nemčiny, čo pomáhalo hasiť akékoľvek národnostné konflikty hneď v ich zárodku.

O vybraných hospodárskych dvoroch na trinástich schwarzenberských panstvách referuje Jan Žižka. Charakterizuje ich ako pozoruhodnú a doteraz málo prebádanú súčasť (nielen) českých dejín architektúry. Hospodárske stavby sú

dokladom bohatstva a vyspelosti hospodárenia najväčších poľnohospodárskych podnikateľov Čiech, ktorými Schwarzenbergovci bezo sporu boli.

Vlastislav Ouroda v príspevku *K péči o malá šlechtická sídla v oblasti vlivu jihočeských panství Schwarzenbergů* nastoľuje problematiku pamiatkovej starostlivosti o menšie objekty, ktoré v minulosti slúžili Schwarzenbergovcom ako sídla, postupom času však zmenili využitie a pred rokom 1989 boli mnohé z nich postihnuté komunistickou devastáciou. Dnes však vystupujú z tieňa veľkých šľachtických sídiel a je úlohou českej pamiatkarskej obce nájsť optimálny *modus vivendi* medzi zachovaním ich pôvodnej funkcie a kultivovaním ich prezentácie verejnosti.

Kultúrno-historickému pozadiu, autorstvu, obnove a budúcnosti pamätníka bitky pri Lipsku, situovaného na kopci Ptačí hrádek neďaleko Českého Krumlova, sa venuje Vojtěch Storm v stati *Památník Karla I. Filipa ze Schwarzenbergu na Ptačím hrádku u Českého Krumlova*.

Charakteristiku krajinárskych úprav, ktoré dotvorili okolie kniežacích sídel, podávajú vo svojich príspevkoch Marie Pavlátová, ktorej príspevok reflektuje okolie zámkov v Třeboni, Českom Krumlove a Červenom Dvore, a Marek Ehrlich venujúci sa vývoju krajinárskych úprav na Hlubocku. Príbuznú problematiku rozoberá i Ivan Vorel, ktorý sa zaoberá komparáciou krajinárskeho stvárnenia Orlicka a Čimelicka. Charakterizuje ich ako „*vysoko hodnotné kultúrne krajiny, stvárnené na základe barokových kompozičných princípov, ovplyvnené romantickými tvorivými princípmi*“ (s. 126).

Prvý blok príspevkov uzatvára štúdia Mareka Krejčího *Od kulturní krajiny k zemi nikoho. Schwarzenberský patronát v 19. a 20. století*. V tomto, v mnohých ohľadoch podnetnom, texte sa autor vyrovnáva so všeobecným javom vyskytujúcim sa (nielen) v južných Čechách po roku 1948 – prechodom od schwarzenberského domínia s citlivým zasadením stavieb do okolitej krajiny *k zemi všetkých a zároveň nikoho* (s. 138).

Druhý súbor príspevkov nesie názov *Schwarzenbergové, víra a umění v předmoderní době*. Obsahuje umeleckohistoricky orientované texty venujúce sa problematike schwarzenberského mecenášstva a kultúre bývania na kniežacích sídlach.

Autorom prvej state tohto bloku je Martin Gaži, ktorý sa venuje patronátu kniežat zo Schwarzenbergu a sakrálnym objektom spojených s ich menom.

Podobnej aj Zdenka Prokopová analyzuje súkromnú kaplnku s mariánskym oltárom situovanú v spálni kňaznej na českokrumlovskom zámku. Roman Lavička sa vo svojom príspevku zameriava na premeny kaplnky na zámku Hluboká v toku storočí.

Rozbor portrétov rodu Schwarzenbergovcov v českých zámockých objektoch ponúka znalkyňa českých obrazových zbierok Marie Mžyková. K tejto problematike zhromaždila obdivuhodný pramenný materiál, ktorý jej umožnil vysloviť zaujímavé závery. Autorka ich navyše prisľúbila hlbšie rozvinúť v plánovanej práci väčšieho rozsahu.

Opomenutí nezostali ani významní umelci, ktorí sa podieľali na formovaní schwarzenberskej krajiny, portrétovaniu členov kniežacieho rodu či dekorovaniu stien ich sídiel. Johannom Fischerom z Erlachu sa zaoberá Martin Krummholz, Antonom Erhardom Martinellim Hynek Látal, Johannom Hamiltonom Ludmila Ourodová-Hronková, maliarom Františkom Jakubom Prokýšom Petr Pavelec a krajinárom Ferdinandom Runkom Mája Havlová.

Kvantitatívne najrozsiahlejší blok s názvom *Soukromý a veřejný obraz Schwarzenbergů v moderní době* obsahuje predovšetkým kvalitné biografické štúdie o jednotlivých členoch rodu.

Prvé príspevky zobrazujú dve významné osobnosti budujúce vojenskú kariéru. Jiří Rak približuje životné osudy maršala Karola I. Filipa zo Schwarzenbergu, víťaza bitky pri Lipsku, a Zdeněk Bezecný životné osudy maršalovho najstaršieho syna Fridricha, známeho ako *poslední lancknecht*.

Príspevok k otázke ženských dejín v 19. storočí podávajú hneď dve autorky. Marie Badalová vykresľuje v príspevku *Eleonora Žofie ze Schwarzenbergu. Tři etapy života neprovdané šlechtičny* údel nevydatej aristokratky v najvyšších kruhoch podunajskej monarchie. Milena Lenderová, dôverná znalkyňa ženských denníkov 19. storočia, načrtáva na príklade Matyldy zo Schwarzenbergu životný údel telesne postihnutej aristokratky a približuje „zázrak“ jej uzdravenia. Jej príspevok *Matylda ze Schwarzenbergu. Dcera, sestra, legenda* je zrelou výpoveďou nielen o postavení telesne postihnutých osôb v minulosti, ale i o rodinných a súrodeneckých vzťahoch, súdobej lekárskej vede a živote slobodnej aristokratky v 19. storočí.

Slovensko-rumunská dvojica historikov, Roman Holec a Judit Pál, venovala svoju štúdiu sedmohradskému pôsobeniu Karola II. Schwarzenberga na poste guvernéra.

Ďalší autori sa zamerali i na iných príslušníkov kniežacieho rodu a ich život zasadili do spoločensko-politického a cirkevného obrazu monarchie: Adam Dobeš reflektoval vzťah Eugena Černína ku Schwarzenbergovcom, Jan Wintpr spracoval politické pôsobenie kniežaťa Karola III. zo Schwarzenbergu a počiatky parlamentarizmu v krajinách Koruny českej, Zdeněk R. Nešpor sa venoval osobnosti kardinála Fridricha zo Schwarzenbergu na pozadí katolíckej konfe-

sionalizácie v Čechách, Jan Županič v príspevku *Schwarzenbergové – vzor či nepřítel? Aristokracie na prahu moderní doby* podáva charakteristiku najvyššej šľachty na prelome 19. a 20. storočia, ktorá „*sa vlastnou vinou dostala po vzniku Československej republiky na okraj spoločenského života a sama seba diskvalifikovala z akéhokoľvek podielu na politickej moci*“ (s. 512). Anna Kubíková spracovala obdobie prelomu 19. a 20. storočia s dôrazom na členstvo kniežat zo Schwarzenbergu v hospodárskych a kultúrnych spolkoch.

Miesto viery v živote Karola V. Schwarzenberga analyzovala Ludmila Oudová-Hronková. Martin C. Putna a Roman Zaoral sa vo svojich statiach zamerali z rôznych uhlov pohľadu na život Karola VI. Schwarzenberga.

Ludský osud negatívne ovplyvnený komunistickou mocou spracoval Adam Dobeš v príspevku *Poválečné osudy Arnošta Schwarzenberga*.

Životopisný blok knihy uzatvára Vilém Prečan reflexiou návratu schwarzenberských kniežat do aktívnej európskej politiky, zosobneného najmä pôsobením bývalého ministra zahraničných vecí Českej republiky Karla Schwarzenberga.

Posledný blok nosnej časti knihy *Životní styl Schwarzenbergů v 19. a 20. století* má čo povedať predovšetkým odborníkom na životný štýl a kultúru bývania najvyšších aristokratických vrstiev. Minulosti, súčasnému využitiu a pamiatkovým hodnotám súboru miestností českokrumlovského zámku, akou je napríklad zimný apartmán kniežaťa, venovala pozornosť Eva Lukášová. Umelecky hodnotnému súboru tapisérií so schwarzenberským heraldickým znakom, hlavne ich vzniku, premenám a neskoršiemu využitiu v schwarzenberských sídlach, zasvätila svoju štúdiu Kateřina Cichrová. Historický vývoj a interpretačné možnosti štúdiá autentických zámockých knižníc na príklade zámku Orlík priblížil Pavel Hájek. „Schwarzenberskému“ vplyvu na stavebné úpravy schönburského zámočku Červená Lhota sa detailne venoval Tomáš Horyna.

Kvalitné a veľmi inšpiratívne sú posledné štyri štúdie tohto bloku a zároveň celej knihy. Martin Franc v článku *Schwarzenbergové a středoevropská gastronomie první poloviny 19. století* analyzuje prínos kniežacej kuchyne k európskej gastronómii, hoci je nútený skonštatovať, že napriek angažovaniu najlepších kuchárov sa Schwarzenbergovci „*zapísali vôbec prekvapivo málo výrazným písmom*“ (s. 628). Príspevok Jiřího Křížka opisuje automobilovú vášeň Karola V. Schwarzenberga a počiatky automobilizmu v Čechách. Markéta Slabová dokumentovala ďalšiu veľkú schwarzenberskú vášeň – cestovanie, a to na príklade Adolfa Schwarzenberga a jeho manželky Hildy, rod. z Luxemburgu. Tí sa zamilovali do čierneho kontinentu a v prvej polovici 20. storočia vykonali niekoľko ciest do Afriky, aby spoznávali africkú kultúru a obohatili svoju zbierku o trofeje exotických zvierat.

Kniha akoby symbolicky končí štúdiou „*Mou nesmrtnou duši poručím milosrdenstvá jejého Stvořitele...“ Pohřby Schwarzenbergů v 19. a na počátku 20. století* od Václava Grubhoffera. Autor v nej analyzuje nemenný kniežací pohrebný rituál ako demonštráciu životného štýlu a hodnôt, ktoré aristokracia vyznávala i v občianskom 20. storočí.

Takto zdĺhavý a pomerne vyčerpávajúci výpočet tematicky i interpretačne rôznorodých a v mnohých prípadoch veľmi inšpiratívnych príspevkov bol nevyhnutný kvôli komplexnej charakteristike tejto výnimočnej knihy, ktorá by nemala chýbať v knižnici historikov skúmajúcich (resp. historika skúmajúceho) dejiny elit.

Prínosný je i syntetizujúci prístup autorov k zvoleným témam príspevkov. Niektorí autori sa im venujú systematicky dlhší čas, pre niektorých je zasa schwarzenberská problematika ich celoživotnou „srdcovou záležitosťou.“

Pozoruhodný je i kompozičný prístup zostavovateľa. Ten bezpochyby vychádza z blokov tematicky vykryštalizovaných na rokovaní konferencie, ktorá vydaniu zborníka predchádzala. Rozdelenie jednotlivých príspevkov na chronologickom a logickom princípe robí z publikácie, aj napriek danému množstvu štúdií, veľmi prehľadné dielo umožňujúce jednoduchú orientáciu i nezásvätenému čitateľovi.

Výpovedná hodnota knihy je znásobená množstvom čiernobielych fotografií zaradených priebežne do textov jednotlivých príspevkov. Kniha navyše obsahuje i výpravnú farebnú obrazovú prílohu na osemdesiatich stranách. Stotri plnofarebných fotografií tvorí viac ako bohatý dokumentačný materiál ilustrujúci pertraktované témy – schwarzenberské sídla, rodové portréty, pôvodné historické interiéry, detaily vzácnych malieb, fresiek a portrétov, fotodokumentáciu súčasného stavu niektorých cenných interiérových celkov ako dokladu bytovej kultúry šľachty, detaily tapiet, heraldických gobelínov, sakrálnych plastiek či niektorých stavebných článkov.

Pozoruhodná je i výberová bibliografia, ktorá sumarizuje doteraz vydanú literatúru k dejinám Schwarzenbergovcov. Posledné strany knihy *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii* sú venované cudzojazyčným resumé všetkých štúdií: najskôr v anglickom a následne i nemeckom jazyku.

Naostatok nezostáva nič iné, iba zostavovateľovi a všetkým autorom publikovaných štúdií vyjadriť obdiv za odvedenú prácu. Kniha je dôstojným reprezentantom terajšieho stavu výskumu v oblasti dejín kniežat zo Schwarzenbergu a viac ako solidným predstupňom rozsiahlej monografie syntetizujúcej schwarzenberské dejiny, ktorá pri súčasnom tempe napredovania výskumu v dohľadnej budúcnosti jednoducho musí vyjsť.

*